

УДК 331.25

А. В. Постний,

аспірант кафедри «Фінансові ринки» ДВНЗ «Київського національного університету ім. Вадима Гетьмана»

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ СУТНОСТІ ТА ФУНКЦІЙ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

Anton Postnyu,

post-graduate student of the «Financial markets» department of the State higher education establishment «Kyiv national economic university named after Vadym Hetman»

CONTROVERSIAL ISSUES OF THE ESSENCE AND FUNCTIONS OF NON-STATE PENSION FUNDS

В статті розглянуто альтернативні підходи до трактування змісту поняття «недержавні пенсійні фонди» та обґрунтовано авторське визначення. Досліджено наукові погляди на класифікацію функцій недержавних пенсійних фондів, проаналізовано характерні риси НПФ. Узагальнено основні функції недержавних пенсійних фондів, обґрунтовано необхідність виокремлення соціальної функції, функції інституційного інвестування, організаційної функції. Виділено принципи, за якими функціонують НПФ, що відповідають їх основним функціям: збереження, надійності, дохідності, ліквідності та диверсифікації.

In this article alternative methods of the concept's "non-state pension fund" interpretation are considered and author's definition is given. Main scientific approaches on non-state pension funds' functions classification are investigated, as well as key non-state pension funds' features are analysed. Basic functions of non-state pension fund are generalized, the necessity of social, investing and organizational functions distinguishing is proven.

Principles of non-state pension funds functioning are distinguished, in particular principles of saving, reliability, profitability, liquidity and diversification.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд, активи, інвестування, функції НПФ, недержавне пенсійне забезпечення.

Keywords: non-state pension fund, assets, investing, functions of non-state pension fund, non-state pension providing.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Недержавні пенсійні фонди (НПФ) є важливою складовою пенсійної системи України. Як фінансові інститути соціальної спрямованості НПФ створюються для забезпечення добробуту населення, стимулювання економічного розвитку тощо. Законодавче підґрунтя для створення і функціонування НПФ в Україні існує більше десяти років. Проте, слід визнати, що НПФ можуть значно покращити ефективність своєї діяльності, як з погляду пенсійного забезпечення, так і з позицій інституційних процесів. Необхідність забезпечення та зростання недержавних пенсійних фондів обумовлює підвищення уваги до цієї проблеми в наукових колах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування недержавних пенсійних фондів висвітлено в працях низки вітчизняних та іноземних авторів, серед яких Ю. Вітка, І. Ахтарів, І. Горюнов, М. Желтова, А. Михайлов, О. Ткач, А. Михайлушкін, П. Гусева, А. Федоренко, Р. Роча, Г. Брюннер, Р. Хайнз, А. Галло, Т. Гайслер. Але незважаючи на системні дослідження доцільно актуалізувати підходи щодо сутності та функцій НПФ.

Мета статті - систематизація та доповнення наукових підходів щодо сутності та функцій недержавних пенсійних фондів.

Викладення основного матеріалу та результати дослідження. На сучасному етапі розвитку сфера пенсійного забезпечення не відноситься до виняткової монополії держави. Соціальні стандарти розвинених країн світу передбачають гарантії громадянам певного рівня державних пенсій, але вагома частка в системі пенсійного забезпечення належить недержавному сектору. Зокрема, за даними OECD у 2012 р. витрати приватного сектору переважали аналогічний показник публічного сектору тільки в Австралії та Ісландії (рис. 1). В інших країнах на публічний сектор припадала більша частка витрат на пенсійне забезпечення (рис. 1).

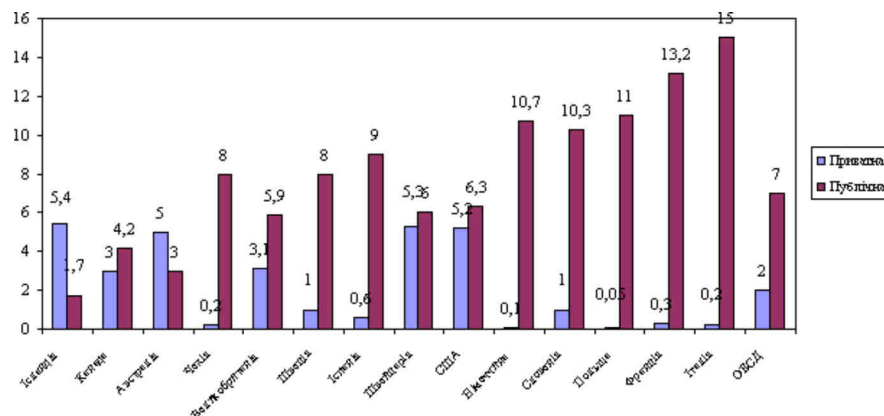

Рис. 1. Частки витрат публічного та приватного секторів на пенсійне забезпечення порівняно у % до ВВП

Джерело: [14]

З огляду на те, що недержавні пенсійні фонди виконують різні функції, розгляд їх сутності, на нашу думку, повинен враховувати певні функціональні особливості.

В цьому контексті постає питання про функції, що притаманні НПФ. Як справедливо вказує П. Орлов-Карба, на НПФ покладена не лише функція забезпечення зростання рівня життя громадян пенсійного віку, але й функція акумуляції засобів пенсійних накопичень для інвестування їх в розвиток економіки

держави [12, с. 43].

Деякі автори взагалі не акцентували увагу на тому, що НПФ акумулюють ресурси для інвестування. Так, В. Родіонова зазначає, що недержавні пенсійні фонди виконують фінансову та інституційну функцію [13]. В контексті фінансової функції цей автор розглядає самі фонди як сукупність грошових коштів вкладників, які вносяться до спеціалізованих некомерційних організацій для пенсійного забезпечення певної категорії учасників цих фондів [13]. А щодо інституційної функції, В. Родіонова вказує, що НПФ є некомерційними організаціями соціального страхування, основним напрямом діяльності яких є здійснення недержавного пенсійного страхування учасників фонду на підставі договорів про недержавне пенсійне забезпечення громадян з вкладниками фондів на користь учасників фондів [13].

На нашу думку, такий підхід не повною мірою відбиває функціональну спрямованість НПФ та їх місце у фінансовій системі. Зокрема, не враховано, що акумульовані НПФ кошти використовуються як інвестиційні ресурси і визначають їх статус як інституційних інвесторів.

Існують наукові позиції, згідно з якими недержавні пенсійні фонди розглядаються, передусім, як фінансові інституції [9]. На думку прихильників цього підходу характерними рисами НПФ є:

- вони є джерелом додаткових коштів до державних пенсій;
- розміщення акумульованих ресурсів через формування диверсифікованих інвестиційних портфелів;
- залучення громадян до сфери недержавного пенсійного забезпечення для підвищення рівня їх життя в пенсійному віці;
- участь НПФ в конкурентній боротьбі за залучення заощаджень населення шляхом створення дієвої системи управління ризиками і розробки конкурентоздатних і привабливих пенсійних продуктів;

- вплив на розвиток національної економіки.

На думку А. Ніязбаєвої, недержавні пенсійні фонди є фінансовими інститутами, які здійснюють акумуляцію грошових коштів учасників недержавного пенсійного забезпечення на їх індивідуальних пенсійних рахунках і подальші щомісячні пенсійні виплати громадянам із настанням їх прав на недержавну пенсію, виконуючи при цьому соціальну функцію [9]. Таким чином, врахована організаційна і фінансова функції НПФ, і опосередковано - соціальна функція. Зауважимо, що заниження ролі недержавних пенсійних фондів як соціально значимих інститутів не є виправданим, насамперед, з точки зору цілей їх створення.

Заслугує на увагу позиція Д. Леонова, який підкреслюючи важливу роль недержавних пенсійних фондів, розглядає їх у якості джерела довгострокових інвестицій в економіку країни, орієнтованих на економічне зростання [6]. Також Д. Леоновим наголошується, що недержавні пенсійні фонди є важливими інституційними інвесторами на світових фондових ринках. Тобто, НПФ розглядаються через призму соціальної та інвестиційної функцій.

Можна підтримати також і позицію П. Новгородова, який характеризує недержавні пенсійні фонди в якості:

- соціально значимих інститутів, виділяючи в розрізі їх діяльності соціальну інституційну функцію пенсійного забезпечення;

- інституційних інвесторів, виділяючи функцію інституційного інвестування засобів, акумульованих в результаті накопичення засобів вкладників до фондів пенсійного забезпечення;

- господарюючих суб'єктів, які здійснюють свою діяльність відповідно до певних нормативно-правових і фінансових аспектів. При цьому, можна виділити функціонування недержавних пенсійних фондів у рамках організаційної функції [10].

І. Кір'янов, як і П. Новгородов, серед функцій недержавних пенсійних фондів виділяє соціальну інституційну функцію пенсійного забезпечення, функцію інституційного інвестування і організаційну функцію [4, с. 7]. При цьому, І. Кір'яновим представлений більш широкий підхід до визначення сутності НПФ в рамках цих функцій. За твердженням цього вченого, недержавні пенсійні фонди:

- колективні інвестори, отже, однією з їх основних задач є якісне управління коштами, засноване на пошуку оптимального співвідношення ризику і доходності активів;

- не переслідують завдань отримання вигоди для своїх вкладників та мають особливу організаційно-правову форму;

- з точки зору принципу цілісності можуть розглядатися в якості господарюючих суб'єктів [4, с. 7].

На нашу думку, представлений І. Кір'яновим підхід сформований з урахуванням основних функцій НПФ, хоча і є більшою мірою описом сукупності властивостей і характеристик, ніж комплексним трактуванням сутності недержавних пенсійних фондів.

М. Желтова, виділяє ті ж функції недержавних пенсійних фондів, які сформульовані І. Кір'яновим, П. Новгородовим, і вказує на те, що НПФ:

- є особливою організаційно-правовою формою некомерційних організацій соціального забезпечення;

- займаються організацією накопичень добровільних пенсійних внесків із створенням пенсійних резервів та їх розміщеннями з дотриманнями принципів збереження, надійності, доходності, ліквідності та диверсифікації [3, с. 124].

На наш погляд, М. Желтова не представляє комплексного підходу до визначення сутності недержавних пенсійних фондів, а лише систематизує принципи, за якими функціонують фонди. Такі принципи (зокрема, збереження, надійності, доходності, ліквідності та диверсифікації) повинні бути закріплені законодавчо, а їх дотримання сприятиме розвитку НПФ, підтриманню високого рівня гарантування вкладів та безпечною від ризиків.

В свою чергу, Ю. Вітка пропонує трактувати сутність недержавних пенсійних фондів в якості:

- сукупності активів, які представлені грошовими коштами вкладників, залученими за допомогою внесків на рахунки пенсійного забезпечення, та які інвестують з метою примноження, і для виплат пенсій вкладникам;

- юридичних осіб, які акумулюють та інвестують грошові кошти, призначені для виплат пенсійного забезпечення учасникам фондів, які досягли пенсійного віку. Дане трактування заслуговує на увагу, оскільки автор виділяє основні напрями діяльності недержавних пенсійних фондів, серед яких акумулювання грошових коштів, їх інвестування та виплати пенсійним вкладникам фонду [2].

Як і попередні автори Ю. Вітка при визначенні сутності недержавних пенсійних фондів спирається на три вищезазначені функції.

А. Михайловичем, О. Ткачем визначення сутності недержавних пенсійних фондів також сформульоване з урахуванням їх трьох функцій. За твердженням цих учених, недержавні пенсійні фонди є юридичними особами із статусом організації соціального забезпечення, які функціонують виключно із ціллю акумулювання пенсійних внесків, залучених від учасників (з відповідним здійсненням фінансового управління активами та інвестиційних розміщень залучених активів через довірених осіб для отримання інвестиційних доходів), а також проводять виплати учасникам за пенсійним забезпеченням відповідно до умов, визначених в пенсійних контрактах [7].

На нашу думку, вказане трактування є достатньо ґрунтовним, хоча відділення інвестування від управління є щонайменше некоректним.

Інвестування розглядається як складова фінансового управління в багатьох працях. Зокрема, за твердженням І. Ахтарієва, Т. Овчиннікової, до основних напрямків діяльності недержавних пенсійних фондів з управління активами можна віднести:

1) прогнозування показників портфеля об'єктів розміщення, прогнозування змін чинників, що впливають на доходність об'єктів розміщення, прогнозування місткості для інвестицій окремих об'єктів;

2) планування складу об'єктів розміщень, який відповідає поставленим цілям і нормативним вимогам, планування заходів, спрямованих на зміну в портфелі складу об'єктів розміщення і часток розміщення в них, визначення напрямів робіт з кожним сегментом ринку з охоплення нових об'єктів;

3) перевірка стану, цільового використання і ефективності управління активами; виявлення резервів зростання фінансових ресурсів; виявлення відхилень реальних показників від прогнозних, відхилень реалізованих заходів від запланованих, відповідності досягнутих показників поставленим цілям; забезпечення дотримання чинного законодавства і відповідності встановленим іншими документами вимог до НПФ і їх його діяльності;

4) здійснення заходів, спрямованих на вивчення місткості поточних і потенційних об'єктів розміщень, виявлення чинників, які впливають на місткість і відкритість для інвестицій об'єктів розміщень;

5) досягнення максимальної величини коштів, отриманої у вигляді доходу від розміщення акумульованих і прирощених фінансових активів;

6) здійснення узгодженості дій з ліцензування діяльності фонду, сторонніх зацікавлених організацій з розміщення в окремі види вкладень, діяльності з ведення обліку пенсійних накопичень і резервів;

7) забезпечення діяльності фонду ресурсами, створення оптимальних умов діяльності фонду для досягнення поставлених цілей за кожним напрямом, ведення документообігу за складовими діяльності, виділення даних про фактичні розміри припливу і відтоку засобів, що становлять фінансові активи фонду;

8) визначення внутрішніх норм оптимальних і граничних співвідношень розміщень з точки зору максимізації доходності і мінімізації ризиків, визначення відповідності поточного і планованого складу об'єктів розміщень внутрішнім нормам і законодавчо встановленим вимогам.

9) діяльність із фінансового управління інвестування коштів відповідно із планово-прогнозних показників [1; 11].

Дослідження представлених визначень дало можливість узагальнити основні функції недержавних пенсійних фондів, серед яких соціальна функція забезпечення росту рівня життя учасників, функція інституційного інвестування, організаційна функція.

На підставі вивчення матеріалів наукових праць було сформовано власне визначення поняття «недержавні пенсійні фонди». А саме, недержавними пенсійними фондами є соціально-фінансові інститути, які функціонують для реалізації соціального забезпечення учасників фонду відповідно умов пенсійних контрактів та чинного законодавства, залучаючи пенсійні внески вкладників для їх акумулювання в активи фондів та відповідного управління ними з ціллю отримання інвестиційного доходу, необхідного для покриття контрактних пенсійних зобов'язань перед учасниками щодо пенсійного забезпечення у вигляді пенсійних виплат. Представлене авторське трактування враховує економічну сутність недержавних пенсійних фондів у якості спеціальних економічних інституцій, які здійснюють визначені напрями діяльності (залучення внесків, акумулювання внесків у активи, управління пенсійними активами, виплати пенсійного забезпечення вкладникам фонду), та функції недержавних пенсійних фондів. Перевагою запропонованого підходу є те, що автором вперше викладено комплексне визначення досліджуваного поняття, в якому враховано всі існуючі на сьогоднішній день функції, притаманні НПФ, передбачено їх риси та напрями діяльності, здійснено акцент на особливому статусі цих фондів.

Висновки та перспективи.

Було проведено дослідження різних наукових підходів до трактування змісту поняття «недержавні пенсійні фонди». Аналіз альтернативних поглядів дозволив нам запропонувати власне авторське трактування економічної сутності поняття «недержавні пенсійні фонди», в якому вперше НПФ розглядаються з комплексної точки зору. Економічна сутність цього поняття нами розглядається через призму їх основних рис, функцій, напрямків діяльності, статусу тощо.

На нашу думку, в існуючих наукових підходах при визначенні сутності досліджуваного поняття, увага, переважно, акцентується на не на всіх аспектах цього поняття. Тобто, автори обмежуються окремими сутнісними ознаками, функціями, які, на їх думку, найбільш характерні НПФ. При цьому, ми вважаємо, що для визначення сутності цього поняття необхідне всебічне охоплення його сутнісних ознак, характеристик та функцій тощо. З огляду на це, запропонований авторський підхід є, на нашу думку, об'єктивно обґрунтованим та актуальним на сучасному етапі розвитку. Зважаючи на зміни в економічному, інформаційному, політичному

житті країн, можливі зміни як в організаційному статусі, так і в функціональному навантаженні НПФ. Це, в свою чергу, може вплинути на перспективи подальших наукових досліджень щодо трактування досліджуваного поняття, його функцій, рис тощо.

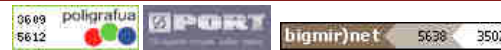
Література.

1. Ахтариев И.А. Управление финансовыми активами негосударственного пенсионного фонда: дисс. ...канд. экономич. наук: 08.00.10 / И.А. Ахтариев. – Екатеринбург, 2008. – 207 с.
2. Вітка Ю.В. Недержавні пенсійні фонди: особливості цивільно-правового статусу: автореф. дис. ... канд.юрид. наук: 12.00.03 / Ю.В. Вітка. – Л., 2008. – 16 с.
3. Желтова М. Ф. Оценка роли негосударственных пенсионных фондов на рынке ценных бумаг / Желтова М. Ф. // Молодой ученый. - 2013. - №2. - С. 124-128
4. Кирьянов И.В. Формирование оптимального портфеля негосударственного пенсионного фонда: методика и инструментарий : автореф. дисс. ...канд. экономич. наук: 08.00.10 / И.В. Кирьянов. – Новосибирск, 2011. – 25 с.
5. Корнєєв В.В. Недержавні пенсійні фонди як важлива складова системи недержавного пенсійного забезпечення: їх сутність та функції [Електронний ресурс] / В. В. Корнєєв // Ефективна економіка. - 2011. - № 8. - Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2077>
6. Леонов Д.А. Розкриття інформації в системі недержавного пенсійного забезпечення: обґрунтування доцільності та практика реалізації / Леонов Д.А. // Фінанси України. – 2011. - № 6. – С. 62-72
7. Михайлов А. В. Недержавні пенсійні фонди: сьогоdnішній погляд у майбутнє / А. В. Михайлов, О. Й. Ткач. – К.: СПД Савчина, 2001. – 244 с.
8. Мных Н. В. Право собственности и варианты пенсионных схем / Мных Н. В. // Финансовые услуги. – 1998. – №1. – С. 10–15
9. Ниязбаева А.А. Негосударственные пенсионные фонды в пенсионных системах России и Казахстана: автореф. дисс. ...канд. экономич. наук: 08.00.10 / А.М. Ниязбаева. – Казань, 2011. – 26 с.
10. Новгородов П. А. Оценка финансовой устойчивости негосударственных пенсионных фондов : дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10 / П.А. Новгородов. – Новосибирск, 2004. – 150 с.
11. Овчинникова Т.В. Переваги та недоліки недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів [Електронний ресурс] / Т. В. Овчинникова. - Режим доступу : http://www.rusnauka.com/9_NND_2013/Economics/4_131702.doc.htm
12. Орлов-Карба П. Перспективы развития частных пенсионных систем в России / Орлов-Карба П. // Человек и труд. – 2006. – № 10. – С. 43-45
13. Финансы: учебник / под. ред. В.М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика – 2003. – 321 с.
14. Pension Markets in Focus. 2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.oecd.org/pensions/PensionMarketsInFocus2013.pdf>

References.

1. Akhtaryev, Y.A. (2008), "Management by the financial assets of non-state pension fund", Candidate's thesis, Ekaterinburg, Russia.
2. Vitka, Yu.V. (2008), "Non-state pension fund : features of civil legal status", Extended abstract of candidate's thesis, Lviv, Ukraine.
3. Zheltova, M. F. (2013), "Estimation of role of non-state pension fund at the market of equities", Molodoj uchenyj, vol. 2, pp. 124-128
4. Kyr'ianov, Y.V. (2011), "Optimal portfolio of non-state pension fund construction: methodology and tool", Extended abstract of candidate's thesis, Novosybyrsk, Russia.
5. Kornieiev, V.V. (2011), "Non-state pension fund as a constituent of the system of the non-state pension system is important: their essence and functions", Efektivna ekonomika, [Online], vol . 8, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2077> (Accessed 20 June 2014).
6. Leonov, D.A. (2011), "Opening of information in the system of the non-state pension system : ground of expediency and practice of realization", Finansy Ukrainy, vol. 6, pp. 62-72
7. Mykhajlov, A. V. and Tkach, O. J. (2001), Nederzhavni pensijni fondy: s'ohodnishnij pohliad u majbutnie [Non-state pension fund : today's look in the future], SPD Savchyna, Kyiv, Ukraine.
8. Mnykh, N. V. (1998), "Right of ownership and variants of pension charts", Fynansovyie usluhy, vol. 1, pp. 10–15
9. Nyjazbaeva, A.A. (2011), "Non-state pension fund is in the pension systems of Russia and Kazakhstan", Extended abstract of candidate's thesis, Kazan', Russia.
10. Novhorodov, P. A. (2004), "Estimation of financial stability of non-state pension fund", Candidate's thesis, Novosibirsk, Russia.
11. Ovchynnikova, T.V. (2013), "Advantages and lacks of non-state pension fund as institutional investors", [Online], available at: http://www.rusnauka.com/9_NND_2013/Economics/4_131702.doc.htm (Accessed 20 June 2014).
12. Orlov-Karba, P. (2006), "Prospects of development of the private pension systems are in Russia", Chelovek y trud, vol. 10., pp. 43-45
13. Rodyonova, V.M. (2003), Fynansy [Finances], Fynansy y statystyka, Moscow, Russia.
14. Pension Markets in Focus (2013), available at: <http://www.oecd.org/pensions/PensionMarketsInFocus2013.pdf> (Accessed 20 June 2014).

Стаття надійшла до редакції 18.06.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"